

Dyfrgwn

Dyfrgwn

Yn un o'r 66 mamal gwyllt sy'n byw yn y Deyrnas Unedig, y dyfrgi yw'r mwyaf o deulu gwenci'r Deyrnas Unedig. Gan gynnwys y gynffon, mae'r gwrywod yn gallu mesur dros un metr o hyd, ac maent yn pwyso tua'r un faint â phlentyn bach. Mae ganddynt ddiet amrywiol ac mae cyfuniad o'u dannedd llygad miniog a dannedd cefn mwy fflat yn golygu eu bod yn gallu bwyta pysgod llithrig a chramenogion cragen galed. Er mwyn cynnal eu hanghenion bwyta, mae dyfrgwn angen tiriogaethau hir ar hyd dalgylchoedd afonydd. Mae dyfrgwn yn teithio'n bell bob dydd ac yn ymweld â gwahanol gynefinoedd wrth chwilota am fwyd.

Maent yn anifeiliaid nosol gan fwyaf, sy'n golygu bod nifer dda ohonynt yn gallu meddiannu ardaloedd wrth barhau i fod yn anhysbys. Maent yn treulio'r rhan fwyaf o'r diwrnod yn cysgu yn eu gwalau (ffaeau wedi cael eu hadeiladu i mewn i lannau afon neu dyllau coed) neu mewn lleoedd cudd wedi eu hamgylchynu gan lystyfiant hir. Yr arwyddion mwyaf amlwg bod dyfrgwn yn byw ar ddyfrffordd yw eu llwybrau i mewn ac allan o'r afon sydd wedi eu gwisgo, gweddillion rhywogaethau ysglyfaeth, olion troed ar y glannau mwdlyd a'u baw sy'n arogl'n rhyfeddol o felys (tail dyfrgwn).

Ar un adeg, roedd dyfrgwn i'w cael ledled y Deyrnas Unedig, ond roedd cyfuniad o lygredd mewn afonydd, colli llystyfiant ar hyd afonydd a chynlluniau draenio newydd yn golygu bod dyfrgwn wedi diflannu o fwyafrif afonydd Prydain erbyn yr 1970au. Ond mae newyddion da, mae cyfuniad o ailgyflwyno, glanhau afonydd, gwalau artiffisial a chynyddu'r cynefinoedd o gwmpas glannau afon wedi golygu bod poblogaethau'n ailsefydlu'u hunain yn llwyddiannus o gwmpas y Deyrnas Unedig.

Mae ar afonydd angen rheolaeth dda o hyd i gynnal stociau pysgod ar lefelau da fel y gall dyfrgwn ffynnu ond maent yn wynebu bygythiad newydd. Mae llawer o ddyfrgwn ifanc yn cael eu lladd ar y ffyrdd bob blwyddyn, ac mae pobl yn gweithio'n ddygn i ddod o hyd i ddatrysiadau megis twneli tanddaearol.

Mae Arolwg Dyfrgwn Cymru yn monitro poblogaethau dyfrgwn yng Nghymru gyda gwybodaeth a gasglwyd am ble maent yn byw a sut mae'r boblogaeth yn newid. Dangosodd canlyniadau'r arolwg welliant i ddechrau, gyda dyfrgwn wedi'u cofnodi ar 90% o safleoedd yn 2009-2010. Fodd bynnag, rhwng 2015 a 2018, gostyngodd y ffigwr hwn i 71%.

Sut mae dyfrgwn wedi eu haddasu i fywyd yn y ddŵr

- Mae ganddynt falfiau yn eu clustiau a'u llygaid sy'n eu galluogi i'w selio dan ddŵr.
- Mae ganddynt y ffwr mwyaf trwchus o holl famaliaid y Deyrnas Unedig; mae dwy haen iddo ac mae'n dal ddŵr.
- Mae ganddynt gynffon bwerus siâp llyw i'w helpu i nofio.
- Mae ganddynt draed gweog ar gyfer nofio'n bwerus, ac mae ganddynt ffwr ar eu traed i'w cadw'n gynnes ac ychwanegu gfael dda ar greigiau llithrig.
- Mae wisgers hir yn eu helpu i gael hyd i'w ffordd o dan ddŵr.

Geiriau allweddol ymchwil pellach

Lutra lutra, The UK Wild Otter Trust, helfeydd dyfrgwn, carlymolaid, International Otter Survival Fund, blew garw, ysglyfaethwr apig, rhywogaethau gwarchodedig, arwyddion o ddyfrgwn yn y maes, gorffwysfa uwch a gorweddle gwelltog ('hovers' a 'couches') y dyfrgi.

Dyddiadur Dyfan y Dyfrgi

Yr offer sydd ei angen

- Preniau mesur
- Papur graff
- Copïau o 'Dyddiadur Dyfan y Dyfrgi'

I gwblhau'r gweithgaredd

1. Rhannwch gopïau o ddyddiadur y dyfrgi i'r dysgwyr.
2. Cefnogwch y dysgwyr i ddefnyddio'r wybodaeth sydd yn y dyddiadur i greu graff bar sy'n dangos faint o bob ysglyfaeth y mae'r dyfrgi yn ei fwyta. Gellir gwneud hyn naill ai bob dydd neu am yr wythnos gyfan.
3. Gellir ymestyn y gweithgaredd drwy greu graff arall yn seiliedig ar amcangyfrifon o ba mor bell y mae'r dyfrgi wedi teithio i gael y bwyd bob dydd. Mae gan y map raddfa ac mae'r dyddiadur yn manylu lle mae'r dyfrgi wedi bod, felly gellir hefyd mesur pellter y llwybrau a'u rhoi yn y graff.
4. Fel dosbarth, trafodwch y canlyniadau a chymharu'r pellteroedd i leoedd lleol sydd â phellter cyfatebol fel bod y dysgwyr yn cael syniad o ba mor bell mae'r dyfrgwn yn teithio i gael bwyd.

Dyddiadur Dyfan y Dyfrgi

Dydd Llun:

Roedd hi'n ddiwrnod braf heddiw felly fe aethom am dro bach i'r arfordir i fwyta crancod. Roedd yn teimlo fel ei fod yn cymryd oes i nofio'r holl ffordd i'r aber ac yna o amgylch i'r Bae Creigiog. Ond roedd llwyth o fwyd, bwyteais wyth cranc! Ar y ffordd yn ôl, i swper mi gefais eog a dau lyffant. Amser gwely rŵan.

Dydd Mawrth:

Roedd hi'n bwrw hen wragedd a ffyn heddiw a doeddwn i ddim yn teimlo fel mynd ymhell, felly cefais dri llyffant i frecwast ac yna es i nofio ychydig yn y llyn Mawr Glas. Roedd ambell frithyll felly cefais ddau i ginio ac yna es i adref i gael dau lyffant i swper.

Dydd Mercher:

Cefais ddiwrnod prysur iawn heddiw, gyda digon o nofio. Roedd Mam eisiau i mi helpu i nôl bwyd i bawb felly nofion i fyny i'r rhaeadr i ddal eog, a bwyteais un mawr i frecwast. Yna, aethom i lawr i Ffrwd Goeddiog i chwilio am lyffantod. Roeddwn i mor llwglyd fel y bwyteais dri fel rhywbeth i aros pryd. Wedyn, mi wnaethom barhau i lawr at y Traeth Tywodlyd i chwilio am grancod. Daethom o hyd i lwyth felly cefais bedwar i swper. Roedd yn teimlo fel ei fod yn cymryd oes i nofio'n ôl i'r wâl heno.

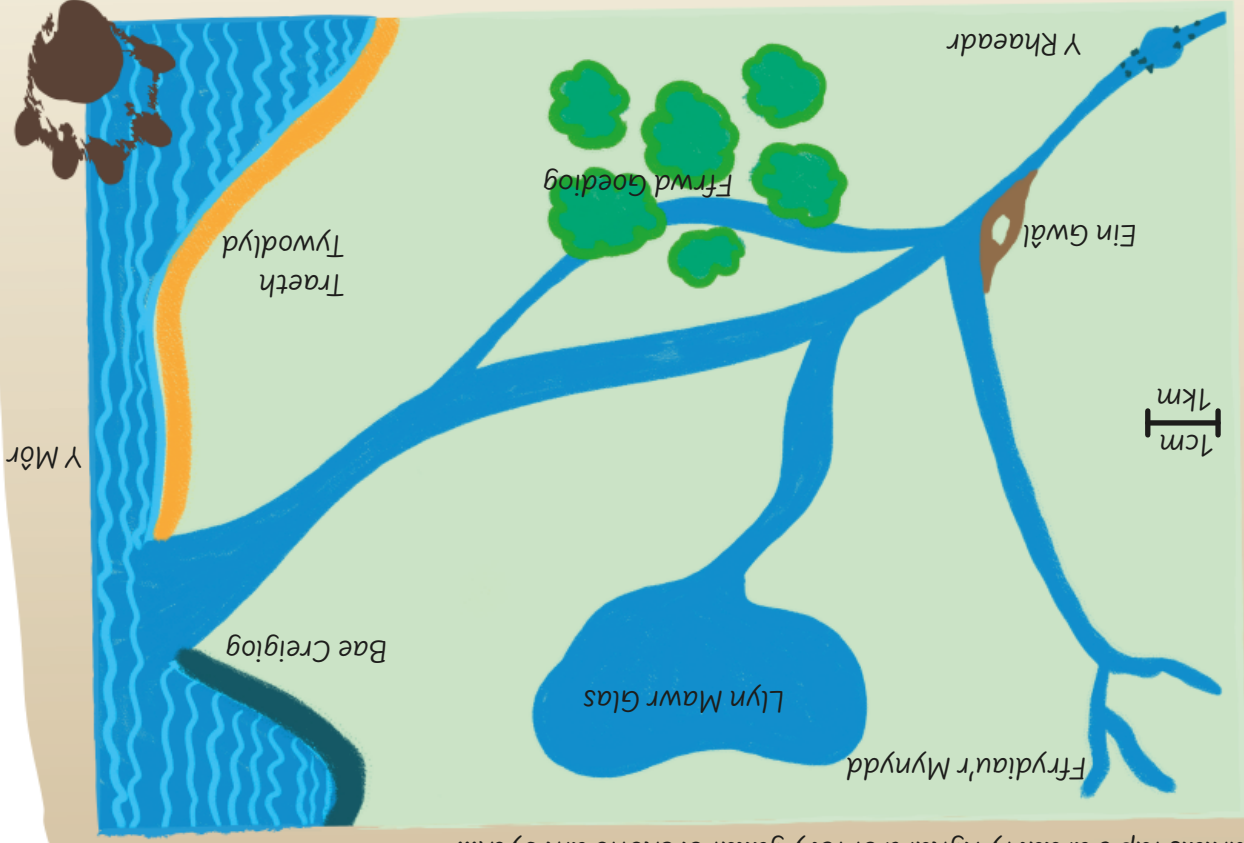
Dydd Iau:

Roeddwn i'n flinedig iawn heddiw felly doeddwn i ddim eisiau gwneud llawer. Aethom i nofio'n gynnar o gwmpas y llyn Mawr Glas. Cawsom ddau frithyll i frecwast. Yna, aethom i chwarae yn ffrydiau'r mynydd. Cefais fy hoff fwyd i ginio, pedwar cimwch afon! Roedd yn flasus iawn. Cefais gyntun ac yna mi es i gyda Mam i'r rhaeadr lle cawsom eog i swper.

Dydd Gwener:

Roedd hi'n ddiwrnod stormus heddiw felly penderfynodd Mam y dylem fynd i'r môr i chwilio am grancod. Aethom i lawr at y brif afon a daethom ar draws llawer o llysywod. Cefais dair fach i frecwast. Aethom reit at ymyl y Traeth Tywodlyd heddiw cyn belled ag y medrwch fynd o'r aber – roedd yn gyffrous. Cefais chwe chranc i ginio a dau arall yn y Bae Creigiog. Cyn gynted ag y gwnaethom gyrraedd adref, rhoddodd Mam dri llyffant i ni i swper ac aethom i'r gwely.

Lluniais fap o ardal fy nghartref fel y gallaf ei chofio am byth...

Crëwch Fi

Yr offer sydd ei angen

- Copi o'r daflen waith 'Crëwch Fi', un i bob dysgwr
- Pensiliau a beiros

Cyn cychwyn ar y daflen waith

1. Mae angen cyflwyniad i ddyfrgwn a hefyd i addasiadau cyn y gall dysgwyr gwblhau'r daflen waith yn annibynnol ond gellid ei ddefnyddio fel gweithgaredd dosbarth cyfan i gyflwyno'r cysyniad o addasu.

I gwblhau'r gweithgaredd

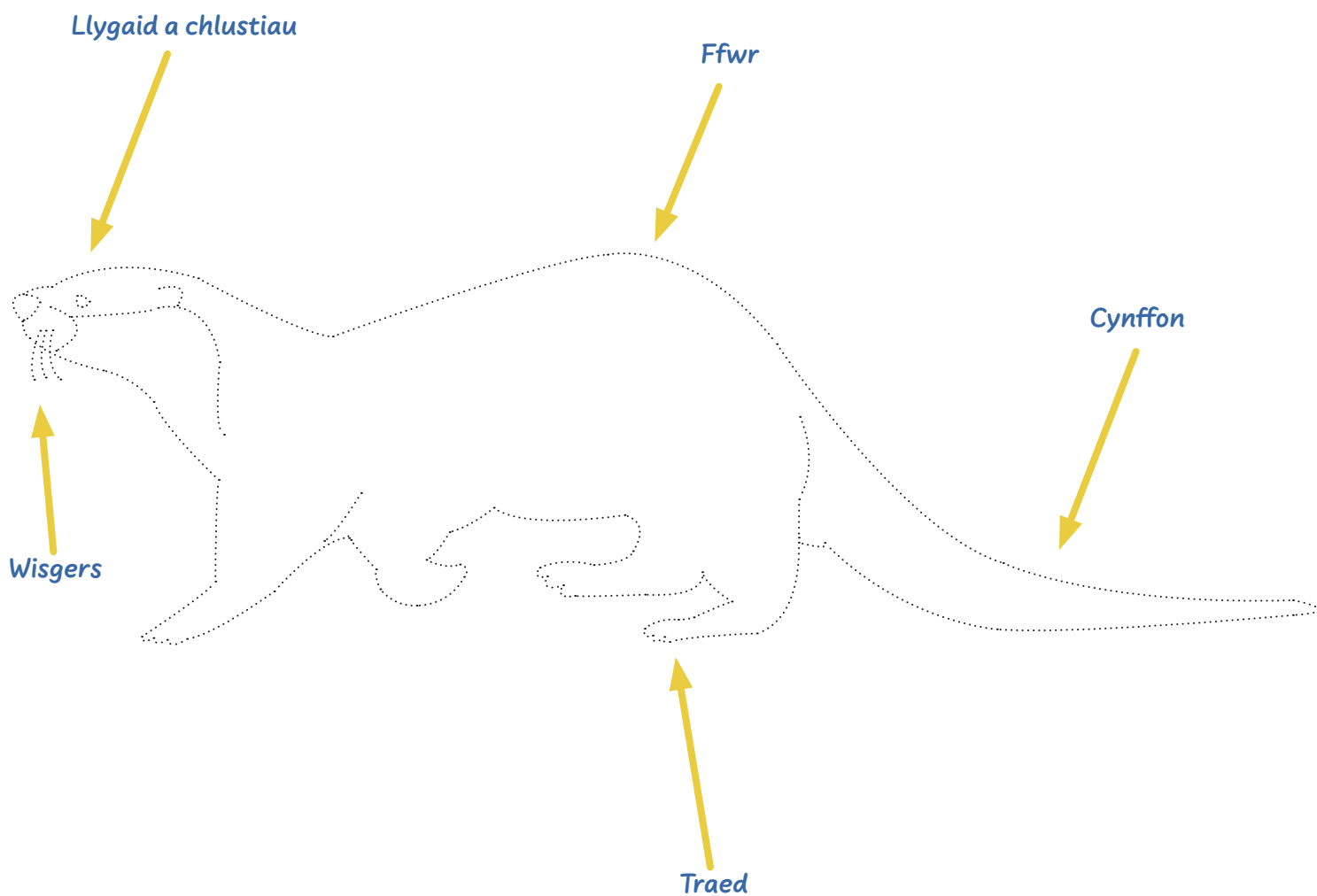
1. Rhannwch gopiâu o'r daflen waith, 'Crëwch Fi', i'r dysgwyr.
2. Cefnogwch y dysgwyr i liwio'r dyfrgi ac i ychwanegu gwybodaeth am sut mae holl rannau ei gorff wedi eu haddasu'n arbennig i'w fywyd mewn, ac o gwmpas, afonydd.

Crëwch Fi

Lliwiwch i mewn a chwblhewch y dyfrgi.

Yna ychwanegwch labeli i'r saethau i ddisgrifio sut mae pob rhan wedi ei haddasu i fywyd y dyfrgi yn y dŵr.

Mewn un sgwâr 2.5cm o gorff dyfrgi, mae oddeutu un miliwn o flew!

Sylwi ar Ddyfrgwn

Yr offer sydd ei angen

- Copi o'r daflen 'Sylwi ar Ddyfrgwn' (2 dudalen), un i bob pâr
- Copi o 'Taflen Ffeithiau Dyfrgwn Cymreig', un i bob pâr
- Dyfais y gellir ei ddefnyddio i gysylltu â'r rhyngwrdd a mynediad i'r rhyngwrdd
- Mynediad i Hwb ac offeryn graffio addas (e.e. Excel, Google Sheets, J2E – JiT5)

I gwblhau'r gweithgaredd

- Darparwch gopïau o'r daflen waith 'Sylwi ar Ddyfrgwn' i'r dysgwyr a 'Taflen Ffeithiau Dyfrgwn Cymru' ar gyfer pob pâr o ddysgwyr.
- Cefnogwch y dysgwyr i ddefnyddio'r wybodaeth yn y 'Daflen Ffeithiau Dyfrgwn Cymru' i gwblhau'r tabl ar eu taflen waith. Dylai'r dyddiadau gael eu talgrynnu i'r 10 mlynedd agosaf.

Atebion

	1 ^{af} – Cyntaf	2 ^{il} – Ail	3 ^{ydd} – Trydydd	4 ^{ydd} – Pedwerydd	5 ^{ed} – Pumed	6 ^{ed} – Chweched
Tua'r flwyddyn	1970au	1980au	1990au	2000au	2010au	2020au
Safleoedd gydag arwyddion o ddyfrgwn (%)	20%	38%	53%	72%	90%	71%

- Ar ôl i'r dysgwyr gwblhau eu tablau, cefnogwch hwy i greu eu siart bar neu graff llinell eu hunain, gan ddefnyddio'r wybodaeth yn y tabl. Trafodwch offer graffio addas e.e., Excel, Google Sheets, J2E – JiT5.
- Gan ddefnyddio'r map gwasgariad, cefnogwch ddysgwyr i nodi ardaloedd sydd â chrynodiadau uchel o safleoedd cadarnhaol. Trafodwch batrymau. Pa fathau o gynefinoedd sydd orau gan ddyfrgwn (e.e. afonydd, llynnoedd, gwlyptiroedd)?
- Gofynnwch i ddysgwyr drafod bygythiadau posibl a allai fod yn effeithio ar boblogaethau dyfrgwn mewn rhai ardaloedd. Gallai dysgwyr gyfeirio at golli cynefinoedd, llygredd dŵr, newid yn yr hinsawdd, aflonyddwch dynol a chlefydau.

Sylwi ar Ddyfrgwn

Gan ddefnyddio'r wybodaeth a ddarperir yn 'Taflen Ffeithiau Dyfrgwn Cymru', cwblhewch y tabl canlynol:

	1 ^{af} - Cyntaf	2 ^{il} -				
Tua'r Flwyddyn	1970au	1980au				
Safleoedd gydag arwyddion o ddyfrgwn (%)	20%					

Talgrynnwch bob dyddiad i'r deng mlynedd agosaf.

Tasg

Crëwch graff bar gan ddefnyddio eich offeryn graffio dewisol. Defnyddiwch eich graff i ateb y cwestiynau canlynol:

1. Pa ddegawd oedd â'r ganran isaf o arwyddion o ddyfrgwn yng Nghymru?

.....

2. Ym mha ddegawd y cyrhaeddodd arwyddion o ddyfrgwn eu hanterth yng Nghymru?

.....

3. Beth yw'r duedd gyffredinol ym mhoblogaethau dyfrgwn yng Nghymru dros y degawdau diwethaf? A yw'n cynyddu, yn lleihau neu'n amrywio?

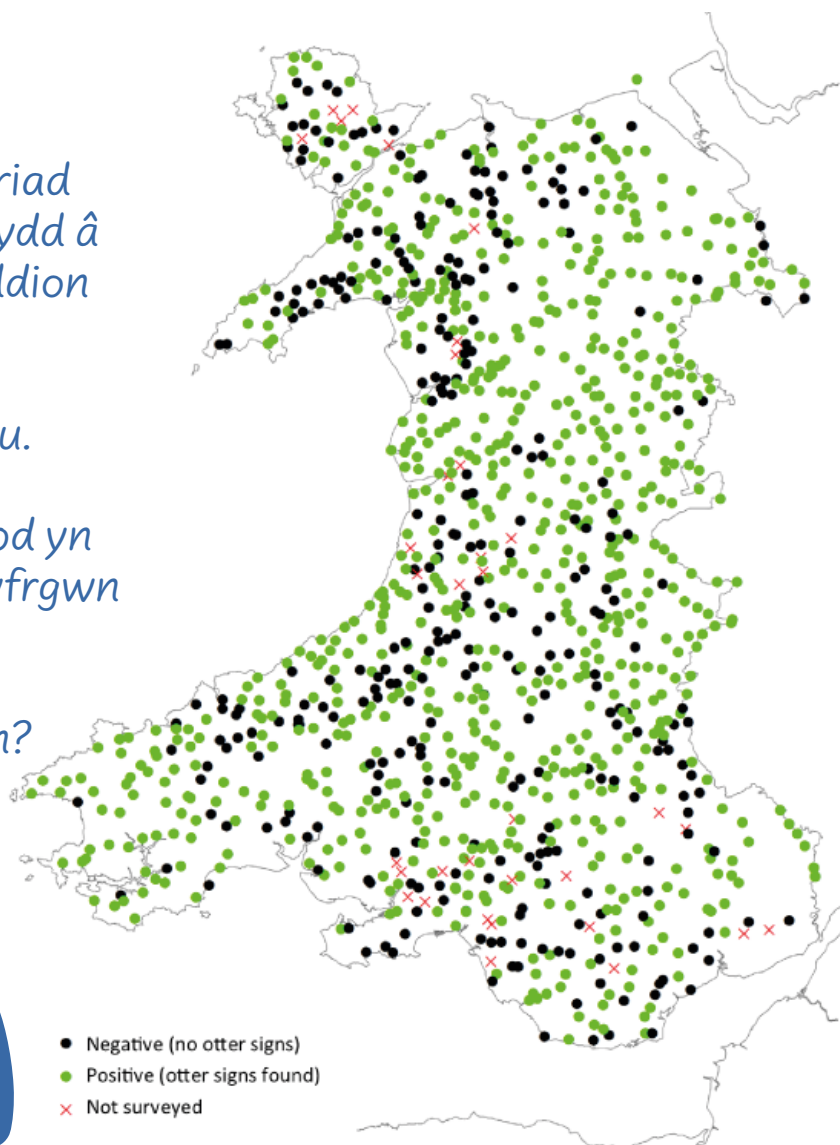
.....

Sylwi ar Ddyfrgwn

Defnyddiwch y map gwasgariad (Ffigur 1) i nodi ardaloedd sydd â chrynodiadau uchel o arwyddion cadarnhaol.

- Trafodwch unrhyw batrymau.
- Pa fygythiadau posibl allai fod yn effeithio ar boblogaethau dyfrgwn mewn rhai ardaloedd?
- Pam ydych chi'n meddwl hyn?

Ffigur 1: Chwched arolwg dyfrgwn yng Nghymru, sy'n dangos dosbarthiad safleoedd cadarnhaol a negyddol.

Beth allai fod wedi achosi'r dirywiad ym mhoblogaethau'r dyfrgwn yn y 1970au?

Pa heriau mae dyfrgwn yn eu hwynebu yng Nghymru heddiw? **Pam ydych chi'n meddwl hyn?**

Pa ffactorau allai fod wedi cyfrannu at adfer poblogaethau dyfrgwn yn y 1990au a'r 2000au?
Pam?

Sut allwn ni barhau i ddiogelu a gwarchod poblogaethau dyfrgwn?

Fel arfer, gall dyfrgwn ddal eu gwynt am hyd at 8 munud.

Dyfrgwn Cymru

TAFLEN FFEITHIAU

Mae Arolwg Dyfrgwn Cymru yn brosiect sy'n monitro poblogaeth dyfrgwn yng Nghymru.

Mae gwyddonwyr a gwirfoddolwyr yn gweithio gyda'i gilydd i gasglu gwybodaeth am ble mae dyfrgwn yn byw a sut mae eu niferoedd yn newid.

- Yn y 1970au, roedd dyfrgwn wedi diflannu o'r rhan fwyaf o afonydd Prydain.
- Yng Nghymru, ymwelwyd â dros 1,000 o safleoedd, gydag arwyddion o ddyfrgwn i'w gweld ar **20%** o safleoedd.
- Daeth yr ail arolwg ym 1984 o hyd i arwyddion o ddyfrgwn ar **38%** o safleoedd.
- Yn 1991, daeth y trydydd arolwg o hyd i arwyddion o ddyfrgwn ar **38%** o'r safleoedd.
- Yn 2002, canfuwyd dyfrgwn ar **72%** o safleoedd, gyda **90%** o safleoedd ag arwyddion o ddyfrgwn yn 2009-2010.
- Rhwng 2015 a 2018, dangosodd **71%** o safleoedd arwyddion o ddyfrgwn.

Cartrefi Dyfrgwn

Mae dyfrgwn yn adeiladu cartrefi clyd o'r enw 'gwalau'.

Maent yn aml yn dewis glannau afonydd neu dyllau coed, gan eu leinio â mwsogl neu ddail.

Mae gwalau yn darparu lle diogel a chynnes i ddyfrgwn orffwys, cysgu a magu eu hifanc.

Arwyddion o Ddyfrgwn

Llwybrau dyfrgwn ar hyd ymyl y dŵr.

Olion traed dyfrgwn yn y mwd.

Gweddillion dros ben o'u hysglyfaeth, fel esgyrn pysgod.

Baw dyfrgwn, sydd ag arogl melys nodedig!

Gall dyfrgwn gwrywaidd fod dros fetr o hyd a phwyso tua'r un faint â phlentyn bach.